

Світличний О. О.,

<https://orcid.org/0000-0002-9024-1478>

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного права

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

СИСТЕМА НОРМАТИВНИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ РОЗБЕЩЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: МІЖНАРОДНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

THE SYSTEM OF NORMATIVE PRINCIPLES FOR COMBATING THE CORRUPTION OF MINORS: INTERNATIONAL, REGIONAL AND NATIONAL DIMENSIONS

Засади протидії розбещенню неповнолітніх базуються на положеннях Конституції України, яка згідно принципу верховенства права має найвищу юридичну силу. Міжнародну складову засад протидії сексуальній експлуатації дітей та підлітків заснувала Женевська Декларація «Про права дітей» 1924 р. Вперше було проголошено право дитини на допомогу, виховання і захист, незалежно від нації, громадянства та віросповідання. На регіональному рівні Конвенція Ради Європи 2007 р. про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (Лансаротська конвенція). Вперше в практиці протидії сексуальній експлуатації та сексуальному розбещенню неповнолітніх запропонувала низку чітких вимог до кримінального законодавства, вдосконалення стандартів протидії сексуальній експлуатації дітей та підлітків отримала в Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству від 2011 р. (Стамбульська конвенція). Національний вимір протидії розбещенню неповнолітніх реалізується в Законах України. Закон 2008 р. «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» є новим етапом протидії статевим злочинам проти неповнолітніх. Санкції статей стали переконливішими, в них майже вдвічі посилено відповідальність за розбещення неповнолітніх. Відтак, система нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх в Україні структурована в трьохмірній площині засад, а саме: 1) загально-цивілізаційні принципи, привілеї дітей та підлітків на рівні міжнародних (всесвітніх) конвенцій; 2) регіональні Конвенції Ради Європи, спрямовані на захист дітей від сексуальної експлуатації; 3) національні закони, безпосередньо спрямовані на захист дітей та підлітків від розбещення та іншої сексуальної експлуатації.

Ключові слова: *права дітей та підлітків, охорона дитинства, сексуальні зловживання, кримінально-правові засоби, домашнє насильство, переконливі покарання.*

The principles of combating the corruption of minors are based on the provisions of the Constitution of Ukraine, which, according to the principle of the rule of law, has the highest legal force. The Geneva Declaration "On the Rights of Children" of 1924 established the international framework for combating sexual exploitation of children and adolescents. For the first time, the child's right to help, education and protection was proclaimed, regardless of nation, citizenship and religion. At the regional level, the 2007 Council of Europe Convention on the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention). For the first time in the practice of combating sexual exploitation and sexual corruption of minors, it proposed a number of clear requirements for criminal legislation, improved standards for combating sexual exploitation of children and adolescents was obtained in the Convention of the Council of Europe on the prevention of violence against women and domestic violence from 2011 (Istanbul Convention). The national dimension of combating the corruption of minors is implemented in the Laws of Ukraine. The 2008 law "On Amendments to Articles 155 and 156 of the Criminal Code of Ukraine on Liability for the Defilement of Minors" is a new stage in the fight against sexual crimes against minors. The sanctions of the articles became more convincing, they almost doubled the responsibility for the corruption of minors. Therefore, the system of normative principles for combating the corruption of minors in Ukraine is structured in a three-dimensional plane of principles, namely: 1) general civilizational principles, privileges of children and adolescents at the level of international (worldwide) conventions; 2) regional Conventions of the Council of Europe aimed at protecting children from sexual exploitation; 3) national laws directly aimed at protecting children and adolescents from rape and other sexual exploitation.

Key words: *rights of children and adolescents, protection of childhood, sexual abuse, criminal legal means, domestic violence, convincing punishments.*

Постановка проблеми. Система нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх в Україні визначає обов'язки держави захищати дітей та підлітків від різноманітних форм сексуальної експлуатації. З цією метою на національному, регіональному та міжнародному рівнях вживаються всі необхідні заходи для протидії до схиляння чи примусу дитини до сексуальної діяльності; використання в цілях експлуатації дітей в проституції або іншій сексуальній практиці; використання в цілях експлуатації дітей в порнографії та порнографічних матеріалах тощо. Відтак, безпосереднє дослідження нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх уявляється актуальним та вкрай вотребуваним кримінально-правовою теорією та судовою практикою.

Аналіз останніх досліджень. Розбещення неповнолітніх, в тому числі як склад злочину проти статевої недоторканності дітей та підлітків, досліджувалося українськими правниками, серед яких: Ю. Александров, М. Бажанов, В. Борисов, Л. Брич, С. Діденко, Л. Дорош, О. Дудоров, Л. Козлюк, С. Косенко, Л. Мороз, В. Навроцький, М. Хавронюк, П. Хряпінський, С. Чмут та ін. Проте, нормативні засади як єдина система протидії розбещенню неповнолітніх в Україні в її єдності, взаємодії та взаємопроникненні аналізу не піддавалася.

Формулювання цілей статті. Встановлення системи нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх на міжнародному, регіональному та національному вимірах. Визначення їх місця в формуванні кримінально-правової політики щодо протидії сексуальним зловживанням дорослих осіб відносно дітей та підлітків.

Виклад основного матеріалу. Система нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх, беззаперечно, первинно базуються на положеннях Конституції України, яка згідно принципу верховенства права має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (ст. 8 Конституції України). Відповідно

до комплексу положень Розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27 Конституції України). Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом (ст. 28 Конституції України). Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України) [1].

Міжнародну систему нормативних засад протидії сексуальній експлуатації дітей та підлітків заснувала Женевська Декларація «Про права дітей» 1924 р. В цій конвенції чи не вперше проголошений загально цивілізаційний принцип: «Людство повинно дати дітям все найкраще із того, що в нього є». Незважаючи на декларативний характер цього документу, вперше було проголошено право дитини на допомогу, виховання і захист, незалежно від нації, громадянства та віросповідання [2]. До появи у 1948 р. так званої «Карти прав дітей», цей міжнародно-правовий документ протягом 25 років стояв на сторожі прав неповнолітніх. Карта прав дітей є базовим документом в історичному процесі формування міжнародно-правових стандартів прав і свобод дитини, оскільки всі наступні документи лише розвивають і конкретизують її основні положення. В Конвенції прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН від 20 листопада 1989 р. «Про права дитини» підкреслюється право дитини на пріоритетну правову охорону порівняно із дорослими. В ст. 19 Конвенції закріплено: «Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалою і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів

чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину» [3].

В ст. 34 Конвенції про права дитини з Факультативним протоколом № 1 від 20 листопада 1989 р., визначаються обов'язки держав-учасників захищати дітей від всіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. З цією метою вони, безпосередньо, на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях вживають всі необхідні заходи для попередження: а) схилення чи примусу дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності; б) використання в цілях експлуатації дітей в проституції або іншій незаконній сексуальній практиці; в) використання в цілях експлуатації дітей в порнографії та порнографічних матеріалах. В Факультативному протоколі № 2 до вищезазначеної Конвенції (2000 р.) міжнародна спільнота визнає значними та такими, що постійно збільшуються, масштаби дитячої проституції та порнографії, поширену практику секс-туризму» [3]. Всі зазначені явища надзвичайно небезпечні для вразливих груп дітей, особливо для малолітніх дівчат, які на значно більшому рівні піддаються ризику сексуальній експлуатації. Їх частка визнається незрівнянно великою серед інших дітей, яких сексуально експлуатують.

На конференції міністрів юстиції країн-членів Ради Європи від 25 жовтня 2007 р. затверджена «Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення». Вперше у міжнародно-правовій практиці протидії сексуальній експлуатації та сексуальному розбещенню неповнолітніх у так званій Лансаротській конвенції запроваджено низку чітких вимог до національного кримінального законодавства, що відображені у Розділі IV «Матеріальне кримінальне право». Зокрема, країна-учасник зобов'язується вжити необхідних законодавчих або інших заходів для криміналізації: 1) сексуального розбещення: а) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, яка згідно з відповідними положеннями національного права не досягла віку вступу у сексуальні стосунки; б) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, коли використання здійснюється з насиллям, примусом або погрозами; або розбещення здійснюється із свідомим вико-

ристанням довіри, авторитету або впливу на дитину, а також в середині сім'ї, або насилля здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема через використання розумової або фізичної неспроможності, або залежного становища (ст. 18); 2) дитячої проституції: а) вербування дітей для заняття проституцією або спонукання дитини до участі у проституції; б) примушування дитини до проституції або отримання прибутку від цього або іншим чином використання дитини з цією метою; в) інших дій, що призвели до дитячої проституції. Під «дитячою проституцією» розуміється факт використання дитини для діяльності сексуального характеру, коли гроші або інша форма винагороди чи компенсація надаються або обіцяються як оплата, незалежно від того, чи ця платня, обіцянка або винагорода надані дитині або третій особі (ст. 19); 3) дитячої порнографії: а) виробництво дитячої порнографії; б) пропонування або дії, що роблять доступною дитячу порнографію; в) розповсюдження або передавання дитячої порнографії; г) придбання дитячої порнографії для власних потреб або для іншої особи; д) володіння дитячою порнографією; е) свідомий доступ до дитячої порнографії за допомогою інформаційних або комунікаційних технологій. Під «дитячою порнографією» розуміються будь-які матеріали, які візуально зображують дитину, залучену до реальної або модельованої явно сексуальної поведінки, або будь-яке зображення дитячих статевих органів, перш за все з сексуальною метою (ст. 20); 4) участі дитини у порнографічних виставах: а) вербування дітей для участі у порнографічних виставах або спонукання дитини до участі у таких виставах; б) примушування дитини до участі у порнографічних виставах або отримання користі від цього або іншим чином використання дитини з цією метою; в) свідоме відвідування порнографічних вистав, у яких залучені діти (ст. 21); 5) розбещення дітей: навмисне спонукання дитини, яка не досягла віку, передбаченого національним законодавством, до спостереження, навіть не беручи участі, сексуального розбещення або сексуальної діяльності заради сексуальних потреб (ст. 22) та ін. [4].

Подальший розвиток та вдосконалення система стандартів протидії сексуальній експлуатації

дітей та підлітків отримала в Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. (Стамбульська конвенція), яка була ратифікована Законом України № 2319-IX від 20.06.2022 р. [5]. В цій Конвенції зазначається, що держави-члени Ради Європи та інші держави, визначають: а) «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті; б) «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні». В статті 36 Конвенцію Ради Європи 2011 р. вказується на протидію сексуальному насильству, у тому числі зґвалтуванню. «1. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб були криміналізовані такі форми умисної поведінки: а) здійснення, без згоди, вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; б) здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою; с) примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру з третьою особою. 2. Згоду повинно бути надано добровільно як результат вільного волевиявлення особи, отриманого в контексті супутніх обставин. 3. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб положення пункту 1 також застосовувалися до актів, учинених проти колишніх чи теперішніх подружжів або партнерів, як це визнається національним законодавством». Важливим видається бачення міжнародної спільноти щодо санкцій

за вчинення сексуальних зловживань. В статті 45 «Санкції та заходи» зазначається, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення покарання ефективними, пропорційними та переконливими санкціями за вчинення правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції, з урахуванням ступеня їхньої тяжкості. Ці санкції охоплюють, де це доречно, вироки, що передбачають позбавлення волі, що може стати підставою для екстрадиції. Сторони можуть приймати інші заходи стосовно правопорушників, як-от: моніторинг або нагляд стосовно засуджених осіб; позбавлення батьківських прав, якщо найкращі інтереси дитини, які можуть охоплювати безпеку жертви, не можуть бути гарантовані в будь-який інший спосіб [5].

Суттєве значення в системі стандартів забезпечення прав неповнолітніх мають Закони України щодо охорони дитинства. Так, Закон України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері. Згідно вищевказаного Закону всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. У порядку, встановленому законодавством, держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної юридичної допомоги, необхідної для забезпечення захисту їх прав [6].

На сьогодні повномасштабна війна РФ проти України суттєво прискорила та поглибила негативні процеси щодо неповнолітніх, оскільки порушуються абсолютно всі права дітей, а дії окупанта мають чітку політику щодо українських дітей. Не залишилося жодного права, яке не було порушено. Звичайним явищем на окупованих територіях України стало викрадення дітей, що не виключає їх подальшої сексуаль-

ної експлуатації. «Наразі, – вказує уповноважена президента з прав дитини та дитячої реабілітації, – в росіян є щонайменше п'ять сценаріїв викрадення дітей. Перший, – коли вони спочатку вбивають батьків, а потім викрадають дитину. Другий, – коли росіяни розлучають дітей з батьками під час так званої фільтрації. Третій, – коли забирають дітей прямо з родин, іноді позбавляють батьківських прав «незручних батьків». Четвертий сценарій, – це вивезення дітей із закладів інституційного нагляду – спочатку не дають українській стороні забрати цих дітей, не погоджують гуманітарні коридори. П'ятий сценарій, напевно, наймасовіший, – коли створюють абсолютно неприйнятні для життя дітей на окупованій території умови і пропонують батькам віддати дітей на оздоровлення або відпочинок у дитячих таборах у РФ. Наша мета зараз – негайно припинити примусове переміщення та депортацію дітей, якнайшвидше знайти їх на території РФ, до якої ми не маємо доступу, якнайшвидше повернути дітей, возз'єднавши їх із біологічними сім'ями в інтересах дітей та згідно з міжнародним правом» [7].

Вищевикладені обставини протидії розбещенню неповнолітніх осіб призвели до переоцінки суспільної небезпеки на національному рівні та посилення кримінально-правової протидії цьому ганебному сексуальному злочину проти дітей та підлітків. Крім того, сексуальні зловживання щодо неповнолітніх характеризуються виключною аморальністю та цинічністю дій винних осіб щодо своїх малолітніх жертв. Як правило, такі злочини завдають жертвам глибоких моральних і психічних травм, завдають серйозної шкоди їхньому фізичному та психічному здоров'ю. Такі злочини мають дуже високу суспільну небезпеку не тільки через заподіяння шкоди іншим суспільним відносинам та соціальним і моральним цінностям – нормальному фізичному й психологічному розвитку дітей та підлітків, а ще через руйнування соціальних зв'язків жертв таких злочинів, важку і довгу адаптацію в суспільстві після перенесених моральних і фізичних травм, виникнення небезпечних посттравматичних психічних розладів тощо. Варто звернути увагу ще на один важливий момент, коли йдеться про суспільну небезпеку сексуальних

посягань щодо дітей і підлітків. Мається на увазі негативна реакція батьків, друзів, знайомих, процедура досудового слідства та розгляду справи по суті. Вони можуть мати для дитини ще більший травмуючий вплив, ніж дії розбещувача. Не менш значною є шкода, що завдається в результаті вчинення цього злочину моральному стану в процесі формування майбутніх ціннісних установок. Нерідко підлітки, щодо яких були вчинені сексуальні злочини, особливо якщо йдеться про ненасильницькі сексуальні злочини, одержують перекручені уявлення про статеві відносини. У результаті звикання до систематичного здійснення з ними розпусних дій або системних добровільних статевих зносин, зокрема, гомосексуального характеру, у неповнолітніх виробляються негативні морально-психологічні установки, погляди на природу і сутність статевих відносин.

Є підстави вважати Закон України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» від 25 вересня 2008 р. початком нового етапу протидії статевим злочинам проти неповнолітніх. Санкції ст. ст. 155 та 156 КК стали переконливішими, – в них майже вдвічі посилено відповідальність за розбещення неповнолітніх. Також було передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк. Очевидно, що обмеження волі та позбавлення волі на вказаний строк застосовувалися як основні покарання [8]. З набуттям чинності Закону України від 14 березня 2018 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» протидія статевим злочинам проти дітей набула особливої актуальності та гостроти. Зокрема, в новій редакції викладено ст. 156 КК «Розбещення неповнолітніх» у двох частинах: «1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, караються позбавленням волі на

строк від п'яти до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» [9].

Новим напрямком протидії статевим злочинам проти неповнолітніх поповнилася у зв'язку із Законом України від 19 грудня 2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи». Закон не вносить зміни до ст. ст. 155 та 156 КК, втім, посилює кримінальну відповідальність за вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 152 та 153 КК, якщо ці злочини вчинені особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ч. 4 ст. 152, статтею 155 або ч. 2 ст. 156 КК. Караються такі дії позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі [10]. Крім того, вводиться комплекс правообмежень щодо осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи: створюється єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи; встановлюється адміністративний нагляд терміном від одного року до двох років, який не може перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості для осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи. Наразі в Україні у тестовому режимі запустили «реєстр педофілів». Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканності малолітніх працює, в ньому містяться дані про 171 особу. Міністерство юстиції разом з органами прокуратури і суду наповнює реєстр, вивчаючи особові справи засуджених за аналогічні злочини,

аби навіть після відбуття покарання інформація про них зберігалася у цій базі даних [11]. В розвиток досліджуваного напрямку національного супротиву статевим зловживанням проти дитини Кримінальний кодекс України доповнено статтею 156-1. «Домагання дитини для сексуальних цілей», якою встановлюється відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей тобто «грумінг», – налагодження довірливих стосунків з дитиною (у тому числі в Інтернеті) з метою сексуального насильства над нею [12]. Криміналізовано пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася, що карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1 ст. 156-1 КК).

Висновки даного дослідження. Система нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх в Україні динамічно розвинута та структурована в трьохмірній площині, а саме: 1) загально-цивілізаційні засади, принципи, привілеї дітей та підлітків на рівні міжнародних (всесвітніх) конвенцій, які ратифіковані Верховною Радою України; 2) регіональні засади (Конвенції Ради Європи), що спрямовані на захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, які ратифіковані Верховною Радою України; 3) національні засади, закони, норми, що базуються на двох вищевказаних положеннях, та безпосередньо спрямовані на захист дітей та підлітків від розбещення та іншої сексуальної експлуатації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 18.04.2023).
2. Женевська Декларація прав дитини 1924 року. Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: матеріали Міжнародної конференції (м. Маріуполь, 24 вересня 2021 року). Маріуполь, ДонДУВС. 2021. С. 71–73.
3. Конвенція про права дитини 20 листопаду 1989 р. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р. Текст. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 17.04.2023).

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Конвенцію ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012 р. Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення 19.04.2023).
5. Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р., Конвенції ратифікована Законом України № 2319-IX від 20.06.2022 р. Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 20.04.2023).
6. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 18.04.2023).
7. Дитячий омбудсмен: війна РФ порушує абсолютно всі права українських дітей. Інформаційне агентство Інтерфакс-Україна. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk> (дата звернення 17.04.2023).
8. Закон України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» від 25 вересня 2008 р. Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-17#Text> (дата звернення 19.04.2023).
9. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 14 березня 2018 р. Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (дата звернення 18.04.2023).
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи» від 19 грудня 2019 р. Інформаційний сервер Верховної Ради України. Текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-20#Text> (дата звернення 21.04.2023).
11. Наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 26 червня 2018 року № 2023/5» від 24 березня 2020 р. № 1180/5. Інформаційний сервер Міністерства юстиції України. Текст. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/do-reyestru-zasudzhenyh-uvijshov-reyestr-osib-zasudzhenyh-za-statevi-zlochynu-protu-malolitnoyi-osoby/> (дата звернення 21.04.2023).
12. Сенько В. Аналіз складу кримінального правопорушення за ст. 156-1 Кримінального кодексу України, Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2022, № 4, С. 427–432. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-427-432.